

ASPECTE ALE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE ÎN SĂLAJ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în condițiile ascutirii contradicțiilor sociale și naționale din Imperiul Austro-Ungar și pe plan internațional a unui avânt de o amploare fără precedent a mișcării muncitorești și socialiste, pe teritoriul de atunci a Sălajului se face simțită tot mai mult, lupta celor exploatați pentru eliberare socială și națională pentru drepturi și libertăți democratice. Asemenea mișcări cuprind aceaștă parte de țară mai ales după înființarea partidelor social democratice, marxiste pe atunci, din centrul și sud-estul Europei și intensificarea activității de organizare a clasei muncitoare.

Astfel „în 1895 la Teodor Fozocoș, muncitor agricol român din Căuaș, a fost găsită de autoritățile locale, o scrisoare în care muncitorii agricoli erau chemați la luptă pentru obținerea de pământ”¹. Peste doi ani „în 5 ianuarie 1897 în urma unui accident de vânătoare în care un locuitor din Nușfalău a fost împușcat mortal de către baronul Bánffy Ioan, o mulțime de oameni din localitate s-a îndreptat spre castelul baronului. Numai după intervenția jandarmeriei de acolo și din Șimleul-Silvaniei populația s-a împrăștiat”². Acest eveniment ne arată cât se poate de convingător, că era nevoie doar de o scintee întâmplătoare pentru a aprinde revolta maselor.

Anul următor, adică 1898, este marcat de noi manifestări, considerate chiar de autorități, ca activități cu caracter socialist. În comuna Pîr, socialistul Szász Emeric lansează următoarele chemări către populație: nimeni să nu plătească impozit către stat, să fie stearsă plata pentru preoți, contribuția pentru pensia deputaților, taxa timbrului, etc., obținînd chiar adeziuni și semnături din partea locuitorilor³. În urma acestor evenimente postul de jandarmi Pîr și celelalte vecine sînt întărite cu opt jandarmi în plus față de cîți erau.

Acțiuni identice se petrec în 1898 și în Viișoara unde pentru agitație socialistă este arestat Kovács Francisc⁴.

Începutul secolului nostru rămîne în istoria Sălajului prin noi și semnificative momente ale evoluției social-politice. Ruinarea micilor proprietari, care din cauza impozitelor excesive nu reușeau să facă concurenței marilor proprietari, înțărarea frontului de luptă al proletariatului, care în Sălaj era mai mult de nuanță agricolă. În aceste condiții organizarea proletariatului se impunea cu necesitate. Prima manifestare de acest gen a avut loc în Zalău la 15 iunie 1902 pe strada 30 Decembrie la casa cu nr. 204; (pe atunci strada se numea Széchényi și nr. casei era 153. Casa există și astăzi) unde s-au întîlnit peste o sută de persoane, îndeosebi muncitori și țărani, pentru a discuta și hotărî ce trebuie făcut pentru îmbunătățirea soartei lor. Ei cer guvernului să adopte reforme, care să rezolve gravele contradicții ale societății de atunci și în primul rînd o radicală reorganizare a drep-

¹ Arh. Stat. Sălaj, fond Prefectura jud. Sălaj, seria Comitele suprem-confidențiale, doc. nr. 22/1895.

² *Idem*, Comitele suprem, fascicola nr. 150/1897, doc. nr. 34/1897.

³ *Idem*, doc. nr. 307/1898.

⁴ *Idem*, doc. nr. 301/1898.

tului de vot. Vorbitorii arată în cuvîntul lor, că numai 5% din populație are dreptul de vot, iar în parlament au reprezentanți numai marii proprietari, ale căror interese sînt apărute, pe cînd interesele poporului sînt neglijate. Tocmai de aceea participanții la întîlnire, români și maghiari deopotrivă, cer drept de vot universal și secret, iar în parlament să fie reprezentate toate clasele sociale după aportul lor la susținerea statului. Se subliniază, că pentru obținerea acestor drepturi este nevoie de organizarea muncitorilor. De asemenea se apreciază, că munca cîstită este o necesitate socială și lipsa egalității în drepturi între naționalități este inadmisibilă. În continuare se arată, că muncitorul primește numai a cincea parte din valoarea muncii sale. La sfîrșitul adunării este citită declarația de afiliere a organizației din Zalău la Partidul Social-Democrat⁵.

Deși în timpul adunării nu s-a propus lupta revoluționară a proletariatului (dimpotrivă vorbitorii cer celor prezenți să nu se agite pentru drepturile muncitorilor, deoarece numai pe cale rațională, prin reforme, se cuceresc acestea, ceea ce de fapt este specific mișcării muncitorești din toate țările la începuturile ei) totuși adunarea amintită marchează începutul existenței unei secții locale a Partidului Social-Democrat, a mișcării muncitorești organizate în Zalău și județul Sălaj. Din documentele vremii rezultă, că toți vorbitorii și participanții erau localnici, ceea ce era de fapt o urmare firească a dezvoltării economico-sociale interne, locale.

În urma acestui eveniment comitele suprem al comitatului Sălaj cere comandantului poliției orașului Zalău, să urmărească cu cea mai mare atenție funcționarea acestei organizații și să facă tot posibilul să împiedice pătrunderea în oraș a agitatorilor socialiști din alte părți. Cu toate acestea în anul următor în Zalău și pe teritoriul din jur se țin mai multe adunări populare socialiste cu program similar. Participanții revendică: drept de vot universal, egal și secret, libertatea cuvîntului, presei și întrunirilor, pămînt pentru țărani, etc. Arborarea steagului roșu a fost interzisă de autorități, care uneori recurg la brutalități și samsavolnicii. Așa de exemplu, în 18 iulie 1903 în Șimleul-Silvaniei a fost programată o adunare populară socialistă. Din partea partidului social-democrat urma să vină un reprezentant. O delegație de muncitori cam 50—60 la număr pleacă la gară să-l întîmpine. Din ce motive nu se știe, acesta n-a venit. Muncitorii se reîntorc de la gară scandînd în grup: trăiască social-democrația. Poliția intervine și arestează 20 de muncitori, demonștrânți pașnici⁶.

Cea mai impresionantă rămîne adunarea ținută în Șimleul-Silvaniei în 18 septembrie 1903 la care participă o mie de persoane, convocată după uciderea socialistului Grigore Pantea de către agenți ai autorităților. Adunarea îmbracă caracterul unei acțiuni de protest împotriva încercărilor autorităților de strangulare a mișcării socialiste și muncitorești⁷.

Peste puțin timp în 13 decembrie 1903 în Halmășd se ține o altă adunare socialistă la care participă aproximativ 700 de țărani români⁸, iar în Siciu în cursul aceluiași an au fost confiscate de la Costan Rusu și Petru Bodea exemplare din pamfletul „Vin socialiștii“, în care se explica de unde provine marea proprietate și ce spun socialiștii despre uzurparea drepturilor⁹.

Iarna anului 1904 rămîne în istoria Sălajului, prin noi frămîntări sociale. În Valcăul de Sus în 16 februarie 1904 peste 300 de țărani români s-au ridicat la luptă înarmați cu furci și coase cerînd împărțirea pămînturilor moșierilor din localitate, după ce le incendiaseră conacele de opt ori în cursul aceluiași an¹⁰. În vîltoarea acestor evenimente printre cele mai marcante persoane pot fi amintiți socialiștii Nuțu Chiș a lui Simion, fiul acestuia Gheorghe Chiș și Teodor Brisc, toți din Valcău de Sus. Gheorghe Chiș cere autorizație pentru ținerea unei adunări

⁵ *Idem*, compartimentul Comitele suprem-confidențiale, doc. nr. 21/1902.

⁶ *Idem*, compartimentul Vicecomite, dos. nr. 10592/1903.

⁷ *Idem*, compartimentul Comitele suprem-confidențiale, doc. nr. 61/1903.

⁸ *Idem*, document nr. 88/1903.

⁹ *Idem*, compartiment Vicecomite, dos. nr. 8042/1903.

¹⁰ *Idem*, dosar nr. 275/1904, document nr. 2858/1904.

¹¹ *Idem*, dosar nr. 1777/1904.

populare socialiste, însă cererea lui este respinsă, așa cum s-a întâmplat cu câțva timp înainte cu cererea socialistului Dumitru Balog din Cosniciul de Jos¹¹ pe motivul că în ultimul timp au fost prea multe asemenea „adunări care pun în primejdie ordinea publică și siguranța proprietăților”¹².

Tot în această vreme documentele semnalează noi acțiuni cu caracter socialist. De exemplu, în Supurul de Jos și Giorocuta au loc în cursul anului 1904 mai multe întruniri, unde s-a citit ziarul *Szabad Szó* (Cuvântul liber) editat în limbile română și maghiară¹³.

În acești ani ziua celor ce muncesc de pretutindeni, își câștigă locul bine-meritat în viața muncitorilor sălăjeni. Astfel documentele epocii ne arată că an de an muncitorii din Zalău la 1 mai întrerup lucrul și se întâlnesc la Grădina Poporului unde discută soarta lor, politica formațiunilor guvernamentale din monarhia austro-ungară, măsurile ce trebuiesc întreprinse pentru instaurarea echității și dreptății între oameni, înlăturarea racilelor timpului¹⁴.

Reliefarea contradicțiilor din epoca amintită este de asemenea făcută într-un mod cât se poate de elocvent în adunarea socialistă din 23 septembrie 1906 ținută în piața centrală din Zalău, la care participă peste 200 de persoane. Vorbitoarii arată în cuvântul lor că numai 1/10 parte din locuitorii țării au drept de vot. În țară sînt aproximativ 10.000 de mari moșieri, care împreună cu alte categorii sociale înstărite precum și moșierii mici și mijlocii, a căror cifră nu depășește 200.000, aleg deputați în parlament. Totodată cer introducerea imediată a votului universal și secret și pămînt pentru țărani. Chiar amenință cu revoluția dacă aceste cerințe nu vor fi duse la îndeplinire¹⁵.

În anul 1907 la 10 octombrie în Șimleul-Silvaniei are loc o nouă adunare socialistă și o demonstrație pe străzile orașului organizată de muncitorul Ioan Ungur. În aceeași zi în Zalău 60 de muncitori agricoli și industriali se întrunesc în piața centrală a orașului. Atît la Zalău, cît și la Șimleul-Silvaniei participanții revendică: drept de vot pentru toți locuitorii cu stagiul militar satisfăcut în mod egal și secret, libertatea presei și împărțirea pămînturilor moșierești țărănilor¹⁶.

În anii următori starea de spirit a maselor populare de pe întinsul Țării Silvaniei se va manifesta prin noi acțiuni. Mișcarea muncitorească va intra într-o nouă fază pe măsura intensificării pregătirilor de război și a înăsprii exploatarei.

În final considerăm necesar sublinierea cîtorva aspecte fie specifice pentru Sălaj, fie general valabile pentru mișcarea muncitorească și socialistă din Transilvania în perioada prezentată. Se remarcă faptul, că mișcarea muncitorească și socialistă din Sălaj îmbracă în general formele pe care le cunoaște aceasta în toată Transilvania: adunări populare, difuzarea de materiale de propagandă, înființarea de secții locale ale partidului social-democrat, răscoale țărănești etc. Revendicările exprimate de asemenea sînt aceleași: drept de vot universal și secret, libertatea cuvîntului, presei, întrunirilor, pămînt pentru țărani și altele. Colaborarea dintre muncitorii, dintre socialiștii români și maghiari este deosebit de puternică în toate acțiunile întreprinse.

IOAN TOMOLE

¹² *Idem*, dosar nr. 275/1904, document nr. 3044/1904.

¹³ *Idem*, compartimentul Comitele suprem-confidențiale, doc. nr. 66/1906.

¹⁴ *Idem*, compartimentul Comitele suprem-administrative, doc. nr. 463/1906.

¹⁵ *Idem*, compartimentul Comitele suprem-confidențiale, fascicola nr. 113/1907, document nr. 112/1907.

**ASPECTS DU MOUVEMENT OUVRIER DANS LE DÉPARTEMENT
DE SĂLAJ À LA FIN DU XIX-E ET AU COMMENCEMENT
DU XX-E SIÈCLE**

(R é s u m é)

Cette étude présente quelques aspects documentaires du mouvement ouvrier dans le département du Sălaj à la fin de XIX-ème siècle et le commencement du XX-ème siècle.